Posudek disertační práce V. Cvrčka Teorie intervencí a Koncept minimální intervence

Na úvod místo obvyklého popisu struktury a obsahu práce považuji za nezbytné následující konstatování: jde o práci z oblasti jazykové kultury, politiky a jazykového managementu, která vstupuje do domácího kontextu výrazně polemicky, a je vlastně součástí probíhajících diskusí v dané tematické oblasti. Jako disertační práce je podávána radikální koncepce směřující ke změně pojetí teoretického i praktického chápání jazykové kultury a politiky. Disertace by tedy neměla být posuzována z hlediska "správnosti" a "perspektivnosti", tedy polemicky z pozic jiných názorů, ale výlučně (1) se zřetelem k metodě a korektnosti kritiky dosavadních pojetí věci a (2) se zřetelem k metodologické úrovni předkládané koncepce.

(1)Kritiku teorie jazykové kultury (TJK) v podobě, která se utvářela dlouhodobým vývojem z východisek daných klasickou pražskou školou, lze souhrnně označit za promyšlenou a poučenou jak znalostí příslušných "pramenů", tak i pracemi těch, kteří V. Cvrčka v zásadních kritických postojích předcházejí. Tato kritika je úspěšná ze dvou důvodů:

a. V důsledku toho, že pojetí TJK se vytvářelo prostřednictvím dlouhodobého kontinuálního procesu, teorie vznikala procesem implicitního vyplývání spíše než jednorázovým aktem programového vyhlášení, třebaže na počátku takové vyhlášení - domnívám se, že v dostatečně explicitní podobě - bylo. V procesu proměn a vývoje však myslím lze trvat na tom, že struktura určujících vztahů funkce --- norma --- kodifikace stále platí, třebaže - jak již řečeno - je "uchovávána" spíše implicitně a pluralizovaně.

b. V. Cvrček, pro kterého je kritika TJK přípravou k proklamaci Konceptu minimální intervence (KMI), interpretačně minimalizuje ty rysy TJK, které jsou pro ni podstatné: jde o její civilizačně kulturní, sociální zakotvenost, což spočívá např. v tom, že takové rysy, jako je skutečnost, "falešně sebereflexívního prožívání normy" (JK), přítomnost důsledků regulativní činnosti v normě, účast "deklarativních momentů" na utváření a platnosti normy, tzv. symbolické funkce (spisovného) jazyka jsou pro pochopení TJK důležité. Jinak řečeno, v disertaci dochází k jakési scientistní redukci TJK, která přímo zasahuje pojem normy, pojem spisovnosti a nepřímo i princip funkčnosti. To způsobuje, že se v této interpretaci dostává koncept normy "do stínu" úzu, spisovnost se stává především (nežádoucím?) desideratem, splývají pojmy kultivovanost (řečového projevu), kultivace (spisovného)

jazyka atp. Jinak ovšem platí, že vysoké procento kritických připomínek na adresu TJK je zcela oprávněné.

(2) Význam a přínos disertace spočívá především v koncepci KMI. Je třeba říci, že KMI je zpracován formálně korektní scientistní metodou. Nechybí její odvození od obecné teorie intervencí, jsou diskutovány teoretické možnosti jejích praktických dopadů, je exemplifikována, doplněna sondou označenou Měření dopadu intervencí. Je třeba říci, že jen zřídka se v našem oboru setkáváme s takto formálně korektní prezentací nějaké nové koncepce.

Z celkového množství potenciálních připomínek se pokusím omezit pouze na ty, které budou připomínkami "vnitřními", tj. budou respektovat základní východiska a cíle KMI.

a. Chci plně respektovat, že "KMI nebere zřetel na požadavky mluvčích ani na konkrétní stav jazyka" -s. 45 - i když zároveň "KMI jako konstrukce vztahu lingvistiky, mluvčích a jazyka (!) necíluje konkrétní vlastnosti jazyka, ale lingvistickou činnost samu" - 3.4 v autoreferátu. (Konstatuju, že tím se ovšem vůbec nedostává do konkurenčního vztahu s TJK!). Táži se: - Není v těchto dvou formulacích, pokud jde o "požadavky mluvčích" a "stav jazyka" rozpor? - Předmětem aplikace KMI je tedy lingvistická činnost, nikoli "jazyk", přesněji pochopitelně řečová činnost?

b. Kladu tuto otázku: platí zároveň, že KMI "považuje se za vědecký koncept" (46) a "není teorií v pravém slova smyslu" (45) ?

c. Práce na mnoha místech vyvolává dojem, jakoby veškerá lingvistická činnost měla charakter činností intervenčních a tudíž spadala pod "zájmovou oblast " KMI. Viz např. "Jelikož je nulová intervence neslučitelná s existencí lingvistiky jako vědy o jazyce..." 3.2, s. 108. Je tomu tak?

d. Celkově se mi zdá, že předpokladem projektu KMI je axiomatizace hypostatického pojetí jazyka, což už dnes všeobecně přijímáno není (viz emergentní a procesuální teorie). Srov. "Pokud platí, že funkce v kterých se jazyk užívá, mají formativní vliv na strukturu jazyka"(3.3 - s.111). Musím poznamenat, že v tomto směru je "zastaralá" TJK těmto "nechomskiánským" noetickým postojům více otevřená, není tudíž takto noeticky izolovaná.

e. Pojem cílový stav jazyka: správnost tvrzení, že "Měřítkem úspěšnosti KMI...nemůže být cílový stav jazyka" pro mne nespočívá ve výše konstatované uzavřenosti KMI do sebe samé, ale již v tom, že cílový stav

jazyka může být jen abstraktním výsledkem konstrukční činnosti, nikoli v jakémkoli smyslu reálným faktem. Předpokládáme-li, že tento stav může mít aspekty reálnosti, znamená to zaujímat extrémně teleologické pojetí jazyka.(Srov. současné diskuse o teleologii v kontextu PŠ.) Vzhledem k tomu, co je řečeno v d., to není v rámci disertace nemožné, pak by mohlo být dosažení cílového stavu jazyka v souladu s "imanentismem" KMI.

f. Nenalezl jsem - možná vlastní vinou - jasnou odpověď na tuto otázku: formulace toho typu jako " stabilní konkurence jednotlivých funkčně odlišených kodifikací"(113) dává tušit, že jednotlivé kodifikace budou postihovat řečovou činnost v navzájem různých typech komunikačních situací. To je pak v souladu s představou, že tyto kodifikace budou mít deskriptivní charakter. Nebudou však konkurenční. Na jiných místech se ale zdá (a obligatorní atribut konkurenčnosti to potvrzuje), že může jít o "metodologicky konkurenční" popisy/kodifikace "téže" komunikační události, nebo naopak národního jazyka jako celku, popř. spisovného jazyka jako celku, což vše jsou ovšem "pouhé" abstrakce. V prvém případě bychom dostali soubor popisů jednotlivých funkčních jazyků (v terminologii klasické PŠ) a nemohlo by to snad vést k negativním reakcím lingvistů a veřejnosti, které jsou v disertaci výborně prognosticky popsány. V druhém případě by nepochybně tyto negativní reakce přišly. Nechávám již stranou, že samo studium možných důsledků realizace KMI, je v rozporu s a., a konstatuju, že v prvém případě je KMI jednoznačným přínosem pro "praxi", v druhém případě nikoli.

g. Pokud je v teorii normy východiskem "norma obecně jazyková" (např. s. 123), pak je to pojem neužitečný. Pokud ji budeme chápat ve vazbě na typy komunikačních situací - viz s.126 uprostřed (ovšem se všemi z hlediska KMI "nežádoucími" příměsemi sociokulturního charakteru), pak užitečný je. Ovšem s předpokladem, že nebude založen pouze na záhodnosti (pak si na svou obranu vynutí intervence), ale i na "běžném chování" s. 125).

h. Disertace chce řešit problémy jazykové kultury v rámci úzkého formálního chápání lingvistiky, což vede k výše konstatovaným formálním a imanentistickým vlastnostem srov." norma je vázaná na nelingvistické proměnné, které se zrcadlí v postojích mluvčích" - s. 128. Pak je ovšem korektní její vnitrolingvistické chápání. Neměla by se však zabývat otázkami její realizace vůči komunikaci a společnosti, ač to činí velmi kvalitně. TJK však byla/je orientována na mnohem širší pojetí jazykovědy. V tom se mi zdá v rámci současných tendencí v jazykovědě přece jen stále živá.

Závěrem konstatuji: Disertace Teorie intervencí a Koncept minimální intervence je významná vědecká práce, která po mém soudu výrazně přesahuje běžnou

úroveň prací určených k získání hodnosti Ph.D. Doporučuji ji proto k obhajobě s předpokladem, že není pochyb o tom, že bude úspěšně obhájena.

Prof. PhDr. J. Kořenský, DrSc.